

ที่มา <http://www.thongsaenkhancity.go.th>

มาหัดอู้กำเมือง(เปรียบเทียบ)กันเต๊อะ : กรณีศึกษากำเมืองในจังหวัดอุดรดิตถ์

พรพจน์ เรียงประพัฒน์

ภาษาไทยภาคเหนือนั้นมีการออกเสียงไม่ตรงกับภาษาไทยภาคกลางหลายคำ ภาษาไทยภาคกลางออกเสียงด้วยพยัญชนะตัวหนึ่ง แต่ภาษาไทยภาคเหนือจะออกเสียงเป็นพยัญชนะอีกตัวหนึ่งแทน ลักษณะการเขียนในครั้งนี้มุ่งเน้นภาษากำเมืองในจังหวัดอุดรดิตถ์ เป็นภาษาที่ใช้อยู่ในหมู่บ้านของผู้เขียนและหมู่บ้านใกล้เคียง (แบบบ้านแพะ-น้ำลอก-น้ำอ่าง) การใช้คำจึงอาจดูแตกต่างจากกำเมืองในกลุ่มภาคเหนือตอนบนแถวเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง พะเยา ไปบ้าง จึงขอทำความเข้าใจไว้ตรงนี้ก่อน เช่น ซ ช้าง จะออกเสียง จ จาน นอกจากคำยืมจากบาลี สันสกฤตหรือภาษาอื่นเช่น ชนก / ชะนก / ชวลีว / ชะลิว

ข้าง = ข้าง / ซ้อน = จ้อน

“ข้างป่าตึกมันหกไล่ย่ำควาน มาถึงเต็น เตะถั่วยเตะจ้อนฟุงพะ...ป้อมัน
มาตันย่ำควานจั้นปอต่าย” (ข้างป่าตึกมันวิ่งไล่เหยียบควาน มาที่เต็นท์ เตะถั่วย
ซ้อนกระจายกระจาย..พอวิ่งมาทันก็เหยียบควานจนถึงกับเสียชีวิต)

ขาย = ฉาย / เปาะฉาย , ซาติ = จาติ

“เปาะฉายคนนั้น...จาติก่อนเป็นเป็นลิง...ป้อมาจาตินี้ เลยมี่ขนเต็มตัว
เหมือนอูรังอุตังเลย” (ผู้ชายคนนั้น...ซาติที่แล้วเขาเกิดเป็นลิง...พอมาซาตินี้ เลยมี่
ขนขึ้นเต็มตัวเหมือนกับลิงอูรังอุตังเลย)

ค ควาย มักจะใช้ ก ไก่ สะกดแทนเสียง เช่น : คน = กน
ความหมาย เอามือหรือสิ่งอื่นกวน

“กนหม้อเข้าหื้อก่าดู..กนหม้อใหม่หมดละก่า”

(คนหม้อข้าวให้หน่อย..ข้าวที่กนหม้อใหม่หมดละมัง)

เคี้ยว = เกี้ยว

“เกี้ยวเข้าบ่อแหลกหลวงจะติดคอบเนอ”

(เคี้ยวข้าวไม่ละเอียดระวังจะติดคอบนะ)

คำ = ก่า

“ก่าอู้ของคนเฮนั่น...ก่อนอู้เฮาเป็นนายมัน...อู้ไปแล้วมันเป็นนายเฮา...
แก้ไขอะหยังเบาะได้นะอ” (คำพูดของคนเฮนั่น...ก่อนพูดเราเป็นนายมัน...พูดไป
แล้วมันเป็นนายเรา...แก้ไขอะไรไม่ได้นะ)

ค้ำคุณ = ก้าคุณ

“ไอน้อยลูกเฮาตั้งแต่เกิดมา...มันก้าคุณป้อมแม่ตลอดเลยเนอ...มีขึ้นก้าวัน
กะฮ้อยมันหันละ” (ไอน้อยลูกเราตั้งแต่เกิดมา...มันคอยค้ำคุณพ่อแม่ตลอดมา...
รวยขึ้นทุกวันนี้ก็เพราะน้อยนั่นแหละ)

พ พาน **ภ** ลำภา มักจะใช้ **ป** ปลา ออกเสียงแทน เช่น :
นิพพาน = นิปปาน

“พระนิปปานคือสุดยอดของความสุข” (พระนิพพานคือสุดยอดของ
ความสุข)

ให้พร = หื้อปอน / ปั้นปอน / อวยปอน

“จะปอนันตุเจ้าเป็นกำลังปั้นปอนอยู่...เจียบ ๆ กันฟอง” (อย่าส่งเสียงดัง
พระท่านกำลังให้พรอยู่...เจียบ ๆ กันหน่อย)

พีสะไก้ = ปี้ไป

“ปี้ไปไ้มอมนมันหยังมาน่าฮักบ่อใจนะ” (พีสะไก้ไ้มอมนทำไมมันช่าง
น่ารักเหลือเกินนะ)

ท ทหาร มักจะใช้ ต เต่า ออกเสียงแทน เช่น : ที่ = ตี

“สาว ๆ ดังหลายไปตีไหนมากันเนี่ย?” (สาว ๆ ทั้งหลาย ไปที่ไหนกันมา
หรือครับ?)

ทหาร = ตะหาร

“ตะหารเดินมาปุ่นหันเก่า” (ทหารเดินมาโน่นเห็นไม้)

ท้อง = ต้อง / ต้อง

“ต้อนหัวค้ำกิ้นน้ำพริกน้ำปูกับหน่อไม้ต้ม...ต้อนเด็กนอนเจ็บต้องเอาแต่
เออว่าน้อ” (ต้อนหัวค้ำกิ้นน้ำพริกน้ำปูกับหน่อไม้ต้ม...พอดตตอนดิกนอนเจ็บต้อง
เออมาก ๆ เลย)

ร เรือ ล ลิง มักจะใช้ ฮ นกฮูก ออกเสียงแทน เช่น : รัก = ฮัก

“ไ้ฮ้อ่งไปหลงฮักสาวตีไหนแหมเก๊ะ?” (ไ้ฮ้อ่งไปหลงรักสาวที่ไหน
อีกนะ?)

ฐ = ฮู , ฐึ = ฮู / หู

“เบาะฮู้ว่าสาวตั้งนั้นจะเอาสินสอดกับเฮาเต้าใดหนะ?” (ไม่รู้ว่สาว
ทางนั้นจะคิดสินสอดทองหมั้นกับเราเท่าไหรนะ), “บ่อฮู้บ่อหันฮักอย่าง” (ไม่รู้
ไม่เห็นอะไรฮักอย่าง)

เรา = เฮา

“น้อง...เฮาไปแอวกันปะ?” (น้อง...เราไปเที่ยวกันเถอะ), “เฮาไปบ้าน
ลุงจันทร์มา” (ผมไปบ้านลุงจันทร์มา) *เฮา หมายถึง ผม, ฉัน, น้อง ใช้แทนตัวเอง
ก็ได้*

รูป = รูป

“อาวหนาน...รับถ่ายรูปตัวน่อก้อ?...น้องจะเอาไปติดใบสมัครเขียน กคน. หนะ” (น้ำทิด...รับถ่ายรูปตัวนใหม่?...หนูจะเอาไปติดใบสมัครเรียน กคน. สักหน้อย)

กำเมืองนั้นมีความคล้ายคลึงกับภาษาลาวและภาษาอีสาน ภาษาไทย-ไทย เช่น ไทจีน, ไทลื้อ ผิดกันที่สำเนียงเล็กน้อยอยู่หลายคำ เสียงที่เปล่งออกมาส่วนมากคำที่เป็นควบกล้ำ จะไม่ออกเสียง เช่น กลอน = ก้อน, เกลือ = เกีย / กล้วย = ก้วย, ไกล้ = ใ้, ไกล = ใ้, ครู = คู, คลอง = คอง เป็นต้น

อีกอย่างหนึ่งการออกเสียงสระ เอือ ก็มักจะไม่ค่อยออกเสียงเหมือนกัน มักจะเป็น สระ เอีย เกือบทั้งหมด เช่น เกลือ = เกีย / มะเทือ = หมะเขีย / เสือ = เสีย เป็นต้น คนสมัยใหม่จะออกเสียงเอือได้ และอักษร ร เริือ ก็มักจะออกเป็น ล ลิง แทบทุกแห่ง ดังกล่าวมา หากเป็นภาษาดั้งเดิมมักจะเป็นเช่นนั้น ปัจจุบันมีการผสมกลมกลืนให้เข้ากับภาษาไทย จึงดูเหมือนว่า กำเมืองมีความสละสลวยออกเสียงควบกล้ำได้มากขึ้น พร้อมกันนี้ ลูกหลานคนเมืองก็มักจะนำภาษากลางมาพูดผสมคำเมืองกันมากขึ้นด้วย เช่น

“ป้าอ้อย...ไปช่วยงานกินเลี้ยงของปู่ก่อนเหลาะ?” “ตะคินฝนตักัก.. น้ามเขื่อนไหลบ่าเข้าท่วมบ้านป้างเคาะเลยเลาะ”

หมวด คำนาม สรรพนาม หรือ การเรียกขานของคนเมือง

เพื่อเป็นการรักษาวัฒนธรรมทางด้านภาษาพื้นบ้าน หรือ “กำเมือง” ในแบบฉบับของหมู่บ้านผู้เขียนและหมู่บ้านใกล้เคียง จึงได้นำคำที่ใช้เรียกขานคำแทนชื่อ หรือคำนาม สรรพนาม ที่เห็นว่าถูกต้องและเหมาะสม พร้อมตัวอย่างสั้น ๆ มาแสดงก่อนเป็นลำดับแรก เชิญติดตาม...

ฉัน / ผม = เฮา / เขา / เป็น / เปี / นือ (สุภาพ), **กู** (ไม่สุภาพส่วนใหญ่ใช้กับเพื่อนผู้ชาย)

ตัวอย่าง : “เฮาบ่อหู้เรื่องโดยหนา” (ผมไม่รู้เรื่องด้วยนะ)

“วันนี้เขาว่าจะไปโตงสักกำหนะ” (คิดไว้ว่าวันนี้ฉันจะไปนา

สักหน่อย)ใช้ในกรณีที่เป็นเพื่อนกัน

“แหม(เสียงสูง)...ฮยะหยังกิน...นี่งหิวเข้า” (แม่ทำอะไรกิน
หนูหิวเข้า) ใช้ในกรณีลูกพูดกับแม่

“กูบอกแล้ว...มึงบ่อเจ็อกู...เป็นจะโตบ่อเจ็อกูฟอง”
(กูว่าแล้ว...มึงไม่เชื่อกู...ทำไมไม่เชื่อกูบ้าง)

เธอ / ท่าน = ตัว / ตัวเอง / เฒ่า / บ่อมึง / แม่มึง (สุภาพ) บ้า, มึง
(ไม่ค่อยสุภาพส่วนมากผู้ใหญ่ใช้กับผู้น้อยและเพื่อนใช้กับเพื่อน)

ถ้าคนที่พูดด้วยเป็นญาติกันรู้จักก็จะเรียกตามฐานะนั้นเลย เช่น ลุง...
อาว... อา... อีบ่อ... อีแม่... อีน้อง... น้อง...(ตามด้วยชื่อผู้เรียก)

เช่น : “ตัว(สามี, ภรรยา) วันนี้...เขาไปเก็บเห็ดกันหน่อ?” (น้อง วันนี้...
เราไปเก็บเห็ดกันนะ)

“ตัวเอง...(เพื่อน) วันนี้ว่างก่อ?...ไปจ่วยเขาปลุกนาฟองหนะ”
(ตัวเอง...วันนี้ว่างไหม?...ไปช่วยเราปลุกนาหน้อยสิ)

“ไอ้เฒ่า...(เพื่อนสนิท) สบายดีก่อ...บ่อได้ปะกันเมนเฒ่าหนะ”
(ไอ้เฒ่า...สบายดีไหม...ไม่ได้เจอกันนานเลยนะเรา)

เขา (สรรพนามบุรุษที่ 3) = ลุง / ป้า / อาว / อา / ปู่.. / ฮยา.. / เป็น
(เรียกตามวัย ชื่อ หรือฐานนะ)

เช่น : “นี่งอาว..เตววาปีหนานหัน ลุงนพบ่อนี้งอยู่ในเมืองนะ...
เป็นไปฮยะหยังหนะ?” (นี่งอาว.. เมื่อวานพีทิดเห็นลุงนพพ่อของนี่งในเมือง
ท่านไปทำอะไรหรือ?)

“ปีหนาน...เตวาน้องจะไปกับอาแอ็ดเหมือนกันหละ...ปีหนานบ่อหันก้า”
(พีทิด เมื่อวานนี่งก็ไปกับอาแอ็ดเหมือนกันนะ...พีทิดไม่เห็นเอง)

พ่อหรือแม่ ของปู่ย่าตายาย(ทวด) = บ่อใหญ่หม่อน แหม้ใหญ่หม่อน

เช่น : “วันนี้อี่แหม้บ่อไปสุ่มมาบ่อใหญ่หม่อนแม่ใหญ่หม่อนที่บ้านปาง
เคาะก้า?” (วันนี้แม่ไม่ไปขอขมาตาทวดยายทวดที่บ้านปางค้อหรือ?)

**ปู่ย่า ตายาย = ปู่ใหญ่ แม่ใหญ่ / ปู่โค่ง แม่โค่ง / ใหญ่ โค่ง /
 ลับแลเรียก ปู่ซา แม่ซา บางแห่งเรียก ปู่อ้อย แม่อ้อย**

เช่น : “ปู่ใหญ่จีนแม่ใหญ่ซุ่ม บะเด๋วเป็นเสียไปเสียแล้ว หย้งมากี้ตึงเตง
 หาเป็นเหมะใจน้อ” (ปู่ใหญ่จีนแม่ใหญ่ซุ่ม ตอนนีท่านได้ตายไปเสียแล้ว รู้สึก
 คิดถึงท่านอย่างมากเลยนะ)

พี่ชายพี่สาวของพ่อแม่ = ลุง ป้า (กรณีที่เรายังไม่มิลูก หากมิลูกจะเรียก
 อีกแบบ)

เช่น : “ลุงหน้อยลานเป็นเป็นอ้ายแก้วของอีป้อมน่ก่อนแม่?” (ลุงหน้อย
 ลานท่านเป็นพี่ชายคนโตของพ่อไซ้ใหม่แม่?) **หน้อย คือ คำที่ใช้เรียกคนซึ่งเคย
 บวชเรียนเป็นสามเณรมาก่อน**

น้องชายน้องสาวของพ่อแม่ = อาว (ชาย) อา (หญิง)

เช่น : “อาวหนานหล้า...เป็นย้ายบ้านไปอยู่ต่างจังหวัดแล้วเก่า?” (ตอนนี้...
 หน้าหล้า..เขาย้ายบ้านเลขที่ไปอยู่ต่างจังหวัดแล้วหรือ?)

กรณีที่เรามีครอบครัวหรือมิลูกแล้วจะเรียกน้องชายของแม่ว่า **“อี่ปู่”**
 หรือ **“ปู่..” (หนาน, หน้อย)**

เช่น : “น้องเอ..อ้ออี่ปู่หนานหล้ามากินเช้าแลงบ้านเฮาไป” (น้องเอ..
 ไปเรียกอี่ปู่หนานหล้ามากินข้าวเย็นที่บ้านเราหน่อยสิลูก)

ตัวน้ำก็จะใช้สรรพนามแทนตัวเองว่า “ปู่” หรือ “อี่ปู่” กับหลาน ๆ หรือลูก
 ของเราเช่นกัน เช่น :

“ปู่กินบ้านปู่แก้ม้าแล้ว...กินกันเช้าเตอะ..บ่อต้องหวังดอก” (ปู่กินข้าว
 บ้านคุณแก่เขามาแล้ว..กินกันเถอะ..ไม่ต้องหวังหรือ)

“ปู่” หมายถึง **“คุณ..” (ผู้ชาย)** ก็ได้ ในกรณีที่เราไม่สนิทชิดเชื้อกับเขาดัง
 ตัวอย่างเบื้องต้น

“ย่า..” หมายถึง **“คุณ..” (ผู้หญิง)** ก็ได้ ในกรณีที่เราไม่สนิทชิดเชื้อกับเขา
 เช่นกันกับ ปู่

กรณีที่เรามีครอบครัวหรือมีลูกแล้วจะเรียกน้องสาวของแม่ว่า “แม่ฮยา” หรือ “ฮยา” ลูกของเราก็เรียกน้ำว่า “ฮยา” เหมือนกัน

เช่น : “วันนี้..ฮยาใหม่ป๋อได้ไปในเมืองกะ?...มีก้อยขายเก๋าจะ?” (วันนี้ ฮยาใหม่ไม่ได้ไปในเมืองหรือ?...มีกลอยขายบ้างไหม?)

กรณีที่ลูกผู้น้องมีอายุมากกว่าเราหลายปี เราจะเรียกผู้ชายว่า “ลุง” เรียกผู้หญิงว่า “ป้า” ไม่เรียกว่า “น้อง” เรียกตามวัยว่าใครอายุมากกว่ากัน

การเทียบเคียงคำสรรพนามอื่น ๆ

ผู้ชาย = ป๋อจาย / ป๋อจาย / ปุจาย

เช่น : “ป๋อจายหมูนั่น..ฮยะยังกิน..มาช่วยกันลาบจิ้นเฟ้เร็ว” (ผู้ชายพวกนั้น..ทำอะไรกันอยู่..มาช่วยลาบเนื้อที่นี้เร็ว)

ผู้หญิง = แม่ญิง / แม่ฮญิง / แม่ฮฮยิง

เช่น : “คนมาเดินนำขบวนงานกลางสาดมีแต่แม่ฮฮยิงเหาะ..ป๋อจายไปตั้งใดกันหมัด” (คนมาเดินนำขบวนงานกลางสาดมีแต่ผู้หญิงนะ..ผู้ชายไปที่ไหนกันหมด)

พวกเขา = หมู่เขา / คนหมูนั่น

เช่น : “หมู่เขาแห่นาคไปไหนกันหนะ?” (พวกเขาแห่นาคไปไหนกันนะ?)

พวกเขา = หมู่สู / สูเขา (สุธภาพ), หมู่มิง / ใฮ้หมู่นี้ / ใฮ้หมู่นี้ (ไม่ค่อยสุภาพส่วนมากผู้ใหญ่ใช้กับผู้น้อยและใช้กันในกลุ่มเพื่อน)

เช่น : “ไไหน...หมู่สูว่าจะไปหาป้ากันป๋อใจกะ?...จะใดมาจับกลุ่มกันอยู่หนี่?” (ไหนพวกเขาจะไปหาป้ากันไม่ใช่หรือ?...ทำไมถึงมานั่งจับกลุ่มกันอยู่ตรงนี้?)

พวกเรา = หมู่เฮา

เช่น : “ดีหมู่เฮามาวันนี้...ก่อนเพราะว่าจะมาขอให้อ๋อจ๋วยแบ่งถนนในหมู่บ้านของเขาฟ่อง..ปะเด๋วนี้ ฝนตกหนัก...ตางมันปุด ขั้วกะหลู ใจ่กันอะหยังเบาะได้เลย” (ที่พวกเราเจอกันในวันนี้..ก็เพราะว่าจะมารบกวณให้ช่วยสร้างถนนในหมู่บ้าน

ของเราบ้าง..ขณะนี้ฝนตกหนัก...ทางมันขาด สะพานก็พัง ใช้งานอะไรไม่ได้เลย)

พ่อ = ป้อ / อีป้อ

เช่น : “อีป้อไปตังมากะ?” (พ่อไปทุ่งนามาหรือ?)

แม่ = แม่ / แม่ / อีแม่

เช่น : “อีแม่..ขอตังคัพข้อง จะไปโงงเฮียนละ” (แม่..ขอตังคัพข้อง หนูจะไปโรงเรียนแล้ว)

พี่ชาย = ปี่ / อ้ายปี่ / อ้าย / อ้ายบ่าว

เช่น : “อ้ายหนาน..วันพูกน้องจะไปแอ้วหาที่บ้านเน่อ” (พี่หนาน..พรุ่งนี้ หนูจะไปเที่ยวหาพี่ที่บ้านนะ) กรณีน้องสาวอยู่ไกลโทรหาพี่ชาย

พี่สาว = ปี่อ้าย / อ้าย / อ้าย

ตัวอย่าง : “อีอ้าย..เหมาะแลงนี้ฮยะหยังกิน?” (พี่สาวครับ..เย็นนี้ทำอะไรกินหรือ?)

พี่เขย = ฉาย / ปี่ฉาย

เช่น : “ตะวานี้..ฉายไปตังใด..เบาะหันเปิดร้านนั๋ว..เฮามาหาตังสองรอบ ปุ่นแหนะ...มาหะมิดกะเบาะปะ” (เมื่อวานนี้..พี่เขยไปที่ไหนหรือครับ..ไม่เห็นเปิดร้านเลย..ผมอุตส่าห์มาหาตังสองครั้งแหนะ...มาเมื่อไหร่ก็ไม่เจอ)

คำนี้ที่บ้านน้ำลอกนิยมใช้เรียกผู้ชายที่ใครพบบ่นถือว่า “ฉาย” ด้วย ทั้งที่ไม่มีความเกี่ยวข้องเป็นสายญาติกันกับตนเลย

สะไก้ = ไป, น้ำสะไก้ = อาไป

เช่น : “อาไปมาเหมาะใด..กะลั้งหันหน้า..โคราชเป็นจ๊ะใดฟ่อง?” (น้ำสะไก้มาเมื่อไหร่ครับ..พืงจะเห็นหน้า..ทางโคราชเป็นยังไม้งัง?)

น้องสะไก้ = น้องไป

“น้องไปปู้หนานเิน...เป็นเป็นคนบ้านปางเคาะ...หน้าตาดีปอดโทะ” (น้องสะไก้ทิดเิน...เธอเป็นคนบ้างปางค้อ...หน้าตาดีมากเลย)

คำอื่นที่ไม่ได้กล่าวถึงก็เว้นไว้ในฐานะที่เข้าใจ ก็คือ การใช้คำเมืองที่ตรงกับคำไทย อาจมีความแตกต่างตรงการออกเสียง เพราะเท่าที่สังเกตในการเขียน

ภาษาไทยให้ตรงกับภาษาเมืองนั้น ดูจะไม่ค่อยตรงกับเสียงที่เปล่งออกไปสักเท่าไร

๑. คำศัพท์ที่เกี่ยวกับผลไม้ ผัก พืช

ต่อไปนี่ขอนำคำศัพท์หรือชื่อที่ใช้เรียกขานกันเกี่ยวกับ ผลไม้ ผัก พืช มากล่าวถึง ดังต่อไปนี้...

กระท้อน = หมะต้อง

“หมะต้องบ้านอาถีน...หยังมาหวานแต่หวานว่าหนะ...มีกำคนมาขอซื้อถึงบ้านเลยเหลาะ” (กระท้อนบ้านอาถีน...ทำไมหวานจริง ๆ เลย...มีแต่คนมาขอซื้อกันถึงบ้านเลยนะ)

กล้วย = ก้วย / โก้ย

“ฝ่อโก้ยเคียนันดู...เคียดแต่เคียวว่าหนะ” (ดูกล้วยเครือนันซิ...เครือใหญ่เอามากมากเลย)

กล้วยน้ำว้า = ก้วยอ่อง

“ตะคินเฮามัดโก้ยอ่องแขวนไว้...เจ้ามาค่างควาเจาะกินหมัดเลย” (เมื่อคินผมมัดกล้วยน้ำว้าแขวนไว้...ตอนเข้ามามีแต่รอยเจาะของค่างควาเต็มไปหมดเลย)

ตะขบ = หมะเกิน / หม่าเกิน

“หมะเกินตันนี้...แก้มีกำหนาม” (ตะขบตันนี้..ลำตันมีแต่หนาม)

แตงกวา = หมะแตงซี่ไก่

“ผัดกะเพราเคียงโน..หื้อหมะมันต้องมีหมะแตงซี่ไก่อกับโตยก่อนหน่อ” (ผัดกะเพราเครื่องโน..ท่าจะให้ดีมันต้องมีแตงกวากินกับด้วยถึงจะเข้าท่า)

แตงโม = หมะเต้า / หม่าเต้า

“หมะเต้าบ้านเฮานี้...ลูกน้อยหนะ...เบาเหมือนหมะเต้าเจียงใหม่...ลูกใหญ่กว่ากันนักละ” (แตงโมบ้านเรา...ลูกเล็กนิดเดียว...ไม่เหมือนแตงโมที่เจียงใหม่ซึ่งลูกใหญ่กว่าเยอะเลย)

แดงล้าน = ห่มแดงช้าง

“ห่มแดงช้างใหญ่ใหญ่...ขึ้นช้างไปปะเล่อปะเต๋อ” (แดงล้านลูกใหญ่...ขึ้นอยู่ข้างเขตแดนไร่เมาะเมาะมากมาย)

น้อยหน้า = ห่มแห่

“ห่มแห่ต้นนั้น...สูงแตกเต็มต้นหมดเลย” (น้อยหน้าต้นนั้น...สูงแตกอ้าเต็มต้นหมดเลย)

ฝรั่ง = ห่มแก้ว / บางแห่งเรียก ห่มไก่อัย, ห่มมัน

“แม่เบาะอยู่...ไปห่อห่มแก้วบ้านปู่หนานหล้าปู่” (แม่ไม่อยู่...ไปห่อฝรั่งที่บ้านปู่หนานหล้าโนน)

๒. ประเภทพืช ผัก ที่กินได้

กระเจี๊ยบขาว = ห่มเชื้อห่อ / ห่มเขี่ยห่อ (บางแห่งก็เรียกว่ากระเจี๊ยบเขียวหรือกระเจี๊ยบมอญ)

“ได้ยีนหอมเขาบอกว่า...คนดีเป็นเบาหวานหื้อหมั่นกินห่มเชื้อห่อเข้าไว้...เพราะมันจะช่วยคุมน้ำตาลในเส้นเลือดได้ดี” (ได้ยีนหอมเขาบอกว่า...คนที่เบาหวานให้หมั่นรับประทานกระเจี๊ยบขาวเข้าไว้...เพราะว่ามันจะช่วยควบคุมระดับน้ำตาลในเส้นเลือดให้สมดุลดี)

กระถิน = ผักหนอง

“ผักหนองนี้...นอกจากจะช่วยต้านโรคห่มเร็งแล้ว...ยังช่วยบำรุงสายตาได้หมดววย เนอ” (ผักกระถินนี้...นอกจากจะช่วยต้านโรคห่มเร็งแล้ว...ยังสามารถช่วยบำรุงสายตาได้อีกด้วย)

ชะพลู = ผักพูนก / ผักพูนก

“ตะเจ้าแม่แก่งหัวปี...ใจหื้อน้องไปเก็บผักพูนกมาใส่โดย...เป็นว่ามันจะฮยะหื้อแก่ง มีกลิ่นหอมน่ากิน” (เมื่อเช้าแม่แก่งหัวปี...ใช้ให้ผมไปเก็บใบชะพลูมาใส่ด้วย...แม่บอกว่ามันจะทำให้แก่งมีกลิ่นหอมน่ารับประทาน)

ชะอม = ผักหละ

“แก่งแค...ถ้าเบาะใส่ผักหละ...เหมือนกับมันขาดอะหยั่งไปสักอย่าเลยเลาะ”
(แก่งแค...ถ้าไม่ใส่ผักชะอม...ดูเหมือนว่ามันจะขาดอะไรไปสักอย่างหนึ่งนะ)

คุณ = ตูน (มี ๒ สี คือ สีม่วงแก่ และสีขาว ที่นิยมกินคือสีขาว)

“แก่งตูน...หื้อเหมาะหือจู้มันแต่ ๆ ต้องแก่งใส่ปลาดุกก่อนหน่อ...มันถึงจะล่ำมะ” “มะ”ออกเสียงเบา ๆ (แก่งตูน...ทำจะหื้อดีหรือเหมาะสมคู่กันอย่างมากก็ต้องแก่งใส่ปลาดุก...มันถึงจะอร่อย)

เถานางนูน / ผักอินูน = ผักสาบ

“ผักสาบบ้านเฮาะบะเด่ว...มีก้าเหมือนเงินเหมือนทองเลยละ...เพาะมันหายากขนาด” (ผักนางนูนบ้านเราเดี๋ยวนี...มีค่าเหมือนกับเงินทองเลยแหละ...เพราะว่ามันหายากมาก)

ไบยอ = ไบห่มะขี้เต่า / ไบห่มะตำเสื่อ

“วันพระหน้าหั้น...แม่จะห่อหนึ่งไก่อ...เป็นบอกหื้อไปเก็บไบห่มะขี้เต่ามาไว้หลาย ๆ” (วันพระที่จะถึงนี้...แม่จะห่อหมกไก่อ...แม่บอกให้ไปหาเก็บไบยอมาไว้เยอะ ๆ)

ผักกะเจด = ผักหนองโป่ง

“ผักหนองโป่งนี้...ชอบขึ้นและแพในน้ำ...คนมักจะปากันเอามากันกับน้ำพริกหือว่าแก่งส้ม” (ผักกะเจดนี้...ชอบขึ้นและแพร่ขยายในน้ำ...คนมักจะพากันนำมากินกับน้ำพริกและแก่งส้ม)

ผักกะเสิม / ผักแพว = ผักไผ่ (นิยมใส่ในลาบเนื้อและลาบหมูทางภาคเหนือ)

“หนึ่งในผักที่ใส่ในลาบจิ้นของคนเมือง...ที่ขาดบ่อได้เกาะคือ ผักไผ่...ถ้าลาบจิ้นตั้งเหนือบ่อใส่ผักไผ่...กะหมดล่ำกันเต่าอันละ” (หนึ่งในผักที่ใส่ในลาบเนื้อของคนเมือง...ที่ขาดไม่ได้เลยก็คือ ผักแพว...ถ้าลาบเนื้อทางภาคเหนือไม่ใส่ผักแพวแล้วหะก็..หมดอร่อยกันเท่านั้นเอง)

ผักข้าเลือด = ผักหนามปู่ฮย่า (ชอบขึ้นอยู่ตามบริเวณข้างลำห้วยติดกับชายเขา)

“ของแฉ่มแก้งหน่อไม้ที่ขาดบ่อได้แถมอย่างหนึ่ง...เกาะคือ ผักหนามปู่ฮย่า” (ของกินกับแก้งหน่อไม้ที่ขาดไม่ได้อีกอย่างหนึ่ง...ก็คือ ผักข้าเลือด)

ผักชีใบเลื่อย / ผักชีฝรั่ง = ผักหอมใบเปื้อ / หอมน้อยกุลัว

“งานเลี้ยงวันนี้...มีต้มจิ้น...ต้มเคื่องในงัวใส่ผักหอมใบเปื้อเป็นแก้ว...นอกนั้นกะมีฮย่าหลาย ๆ อย่างเป็นกับแก้มโตย” (งานเลี้ยงวันนี้...มีต้มเนื้อ...ต้มเครื่องในงัวใส่ผักชีใบเลื่อยเป็นหลัก...นอกนั้นก็ยังมีฮย่าหลาย ๆ อย่างทำเป็นกับแก้มอีกด้วย)

๓. ประเภทสัตว์บกและสัตว์น้ำ

ลองเปลี่ยนมาลองอู้กำเมือง ที่เน้นไปยั้งกลุ่มสัตว์บกและสัตว์น้ำบ้าง ในส่วนที่ออกเสียงเรียกขานเหมือนกันก็คงไม่ต้องกล่าวถึง เอาเฉพาะที่เห็นว่ามีความคุ้นเคยและดูแตกต่างกันก็พอ ดังนี้

จิ้งเหลน = จิ้งเหล่ / จ๊ะเหล่

“ในหมู่บ้านเบาะมีป่าแพะจะตะก่อน...บะเด่วจิ้งเหล่มันปากันมาอยู่ในบ้านคนเหยแล้วหนะ” (ในหมู่บ้านไม่มีสภาพเป็นป่าละเมาะเหมือนเมื่อก่อน...ตอนนี้จิ้งเหลนเลยพากันมาอยู่ในบ้านคนเสียแล้วสิ)

ปลากราย = ป่าตอง / ป่าอีแล่ม

“ป่าตอง...บ้านเฮานิยมเอามาฉาบและเอามาแก้งส้มกันหลาย” (ปลากรายบ้านเรานิยมเอามาฉาบและนำมาแก้งส้มกันมาก)

ปลาช่อน = ป่าก้อ / ป่าจะลิ, ป่าจะละจะ (ปลาช่อนตัวเล็ก)

“ตะวาแม่เฒ่าไปตั้งจัม...ตั้งบ้านไทย...คลองละวานอะหยังนี่ละ...นอกจากจะได้ป่าชิวหลายแห้ว...ฮยังได้ป่าก้อ ป่าจะลิมาหมะจัดหลายตัว” (เมื่อวานแม่ยายไปยกยอ...แถบทางบ้านไทย...คลองละวานอะไรนี่แหละ..นอกจากจะได้ปลาชิวจำนวนมากแล้ว...ยังได้ปลาช่อน ปลาช่อนตัวเล็ก ๆ เพิ่มมาอีกตั้งหลายตัว)

ปลาไหล = ป่าเถียน / ป่าเตียน

“หมัดบ้านเฮานี้...บะมีไผหาป่าเถียนได้ดีเต่า..ป๋อใหญ่หน่วยหมแล้ว”
(คนทั้งหมู่บ้านเรา...ไม่มีใครที่จะหาปลาไหลได้เก่งเท่า..พ๋อใหญ่หน่วยอีกแล้ว)

หอยกาบ (คล้ายหอยแมลงภูทะเล) = หอยอีแจ็บ

“ตีแม่ น้ำฮอกบ้านเฮาบะเด่ว...บะมีหอยอีแจ็บหมแล้ว...เป็นย่อนเขาลอกคองนี้ละ” (ตีแม่ น้ำลอกบ้านเราในตอน...ไม่มีหอยกาบอีกแล้ว...เป็นเพราะเขาชูดลอกคองกันนี้แหละ)

หอยขม (หอยนาลูกเล็ก) = หอยจูป

“ออกแล้งแล้ว...หมู่แม่ฮยอิงจั่งปากันไปเซาะหาและหอยจูปกัน...ตั้งบ้านไทยปุ่น” (พอถึงฤดูแล้ง...พวกแม่บ้านมักจะพากันไปหาถากหอยขมกัน...ทางหมู่บ้านของคนไทย) หมายถึง หมู่บ้านแถวเขตอำเภอพิชัยห่างจากหมู่บ้านผมไปทางเขตพิษณุโลก

หอยโข่ง (หอยนาลูกใหญ่) = หอยอีไ่ว

“หอยอีไ่ว ตាំมตังนาบ้านเฮา...บะเด่วบะมีแล้ว...เพราะมันถูกหอยเซอริกินก่ายพันรุ้ไปหมัด” (หอยโข่ง ที่อยู่ตรงช่องระบายน้ำออกจกนาบ้านเรา...เดี๋ยวนีไม่มีแล้ว...เพราะมันถูกหอยเซอริกินกลายพันรุ้ไปหมัดแล้ว)

คงต้องพักเรื่องหอยไ่วแต่เพียงนี้ตามด้วยสำนวนหรือ “กำมะเก่า” ปิดท้ายเพื่อการทรงจำสืบทอดกันต่อไป ดังนี้...

จำกัดวน้ำ บ่อหลังเขียมปลา จำกัดวนา บ่อหลอนไร่ข้าว (ขึ้นชื่อว่า (แม่)น้ำ ไม่ร้างไร่ปลา ขึ้นชื่อวานา ไม่มีหมดจากข้าว)

หมายถึง การที่คนเรามีความขยันขันแข็ง หนักเอาเบาสู มุมนะทำงานอย่างไม่ย่อท้อ ไม่มีทางที่จะอดอยาก ยากไร้ เหมือนกับน้ำที่มีปลา และนาที่ไม่ขาด จากข้าว

ใบบัวปกจ้าง ตังนาช่อนหอย (ใบบัวปกข้าง ช่องระบายน้ำเข้าออกในนาช่อนหอย)

หมายถึง คนเราจะทำอะไรได้ไม่ว่า ดี หรือ ไม่ดี สิ่งเหล่านี้จะปรากฏให้เห็นเด่นชัดขึ้นสักวันจนได้ คล้ายกับสุภาสิตของไทยที่ว่า ช้างตายทั้งตัวเอาใบบัวมาปิด ทางเหนือจะเสริมเข้าไปอีกคำหนึ่งว่า ตังนาซ่อนหอย ซี้ให้เห็นว่า ซ่องตรงที่ระบายน้ำเข้าออกในนานั้นหอยขมและหอยโข่งมันชอบอาศัยอยู่ตรงนั้น จะซ่อนยังก็ซ่อนไม่ได้ เป็นสิ่งที่ชาวภาคเหนือเขาได้รับการสังเกตธรรมชาติและนำมาผูกเป็นคำสอนคนรุ่นต่อ ๆ มา นั่นเอง

๔. ประเภทข้าวของเครื่องใช้ในบ้าน

ต่อไปเป็นกำเมืองเกี่ยวกับข้าวของเครื่องใช้ภายในบ้านบ้าง อาจจะไม่ครบทั้งหมด เท่าที่ผู้เขียนเห็นว่ามี ความแตกต่าง ทางด้านการเรียกขาน ถ้าไม่ได้เขียนไว้ในที่นี้ก็ให้ถือว่า เหมือนกัน นะครับ

กรรไกร = มีดยับ / ไมยับ

“ตะวาเย้ยอ้อยไปในเมืองโดยอี่แม่...เฮาเกาะเลยถือโอกาสฝากเป็นไปซื้อไมยับกำหัวกระต่ายมาขายโดย” (เมื่อวานพี่สาวไปจังหวัดกับแม่...ผมก็เลยถือโอกาสฝากแม่ไปซื้อกรรไกรตราหัวกระต่ายมาขายด้วย)

กระดุม = หมะดุม (บางพื้นที่เรียกว่า หมะต่อม)

“ช่วงนี้...มีแต่คนมาถามหาซื้อเม็ดหมะดุมที่ร้าน (ภาษาเดิมเรียกฮ่าน) กันหลายเหาะ...เฮากะบอกหื้อเป็นไปซื้อบ้านปีเย้ย...เป็นตัดหีบเสื้อผ้าชาย...น่าจะซื้อหมะดุมขายโดย” (ช่วงนี้...มีแต่คนมาถามหาซื้อเม็ดกระดุมที่ร้านกันเหาะเลย...ผมก็บอกให้เขาไปซื้อที่บ้านพี่สาว...เพราะพี่สาวเขาตัดเย็บเสื้อผ้าชาย...น่าจะซื้อกระดุมขายด้วย)

กางเกง = ผ้าเต๋ว

“อี่แม่...ตะวาน้องเอาผ้าเต๋วขายาวปาดไว้ฮาวหัน...ไปตั้งโดเหี้ย...หันฟองก่อ?” (คุณแม่...เมื่อวานหนูเอากางเกงขายาวพาดไว้ตรงราวผ้านั้น...ไปที่ไหนแล้ว...แม่เห็นบ้างไหม?)

เข็มขัด = ต้าย (บางพื้นที่เรียกว่า สายฮัดแวง)

“สังเกตว่า...หละอ่อนนักรเรียนดีใจต้ายหัวลูกเสือนั้น...มาซื้อหัวต้ายกันหมั้น...เพราะหัวมันชี้หัก” (สังเกตว่า...เด็กนักเรียนที่ใช้เข็มขัดหัวลูกเสือนั้น...มาซื้อหัวเข็มขัดกันบ่อย...เพราะว่าหัวเข็มขัดมันหักง่าย)

ทับพี = ต่าป้าก / ต่าป้าก / สาละพี

“บะเด่วบ้านเฮา...เบาะก่อยได้ฮยินไซฮ้องสาละพีกันว่าต่าป้าก...แฮมแล้วเหนาะ...ท่าจะลิมกันหมัดแล้วก้า” (บ้านเราเดี๋ยวนี...ไม่ค่อยได้ฮยินใครเรียกทับพีกันว่า ต่าป้าก...อีกแล้วนะ...สงสัยจะลิมกันไปหมดแล้วมั้ง)

ผ้าเช็ดตัว = ผ้าตุ้ม / ผ้าข้าว / ผ้าเจ็ดตัว

“พัฒนาการของผ้าตุ้มบ้านเฮา...บะเด่วบ้านน้ำฮอกเขาฮ้องกันว่าผ้าข้าว...แต่บ้านแพะเขาฮ้องกันว่า ผ้าเจ็ดตัว...ความจริงเกาะคืออันเดวกัน” (พัฒนาการของผ้าเช็ดตัวบ้านเรา...เดี๋ยวนีบ้านน้ำฮอกเขาเรียกกันว่า ผ้าข้าว...แต่บ้านแพะเขาเรียกกันว่า ผ้าเช็ดตัว...ความจริงก็คือสิ่งเดียวกัน)

บันไดยาว = เกิน (บันไดไม้ยาว ๆ ใช้สำหรับขึ้นต้นไม้ ขึ้นหลังคา หรือลงบ่อน้ำ)

“เฮาหันนกพิลาบมันต้ายค่างหลังคบบันไดหัน...บ้านไผมีเกินฟ่องเนี่ย...จะไปขอยืมเขา...มาตั้งขึ้นเอานกกลางสักกาดู” (ผมเห็นนกพิราบมันต้ายค่างหลังคบบันไดอยู่ตรงนั้น...บ้านใครมีบันไดยาวบ้างนะ...จะไปขอยืมเขา...เพื่อนำมาตั้งขึ้นเอานกบนหลังคาลงสักหน่อย)

รองเท้าฟองน้ำ = เกิบเตะ, อีเตะ / เกิบหูกีบ (บางแห่งเรียกว่า แค็บ)

“ไปงานศพแหะเด...ต้องหละวัง...เกิบเตะมันจ้งหาย...ตางดีดีหื้อสูบเกิบชี้โล้หันไป...มันจะได้เบาะหาย” (ไปงานศพครั้งใด...ต้องระวัง...รองเท้าฟองน้ำมักจะหาย...ทางที่ดีให้ใส่รองเท้าเก่า ๆ ฟัง ๆ ไป...มันจะได้ไม่หาย)

๕. หมวดกริยา

ต่อไปเป็นการเน้นในส่วนของคำกริยา อาจจะมีไม่มากนัก ค่อยๆ นำมาให้ลองติดตามอ่านและลองพูดกัน ดังนี้...

กต = เต็ก, เต็ก

“จะแดง(คอกหมู)แล้วหนะ...จ้วยกันจับแล้วกะเต็กไว้แน่น ๆ เหนือ...ห้ามป่อยเป็นเด็ดขาด...บ่ออันเลียดมันจะฟุ้งฝะฟุ้งฟายเลยละ” (จะแดงแล้วหนะ...ช่วยกันจับแล้วก็กตไว้ให้แน่น ๆ ด้วย...ห้ามปล่อยเป็นเด็ดขาด...ไม่จั้นเลียดมันจะฟุ้งกระจายไปทั่วเลยแหละ)

กางร่ม = ก้างจ้อง / จ้อง

“ตะวาฝนตกชะขนาดหนัก...แหมะเจ้าลูกบ้านแม่เฒ่ามา...เสี้ยกันฝนเบาะได้เอามา...ชากับเกาะเลยยืมจ้องของอี่แม่ก้างไป” (เมื่อกันฝนตกหนักมาก...ตอนเข้ามาจากบ้านแม่ยาย...เสี้ยกันฝนก็ลืมนเอามา...ชากลับเลยยืมร่มของแม่ก้างไป)

ก่าย = ปาด

“ตะคืนต่อนนอน...กะจาดดี...เป็นหยังแจ้งมา...ถึงมีขามาปาดหน้าอีกเฮาได้หวะ” (เมื่อคืนต่อนช้านอน...ก็ปกดีดี...ทำไมตอนใกล้สว่าง...ถึงมีขามากายหน้าอกเราไดวะ)

กิน = กิน / ฟาด / สากเรียด / นัง (ตามลักษณะการพูดจริง, พูดเล่น)

“ตำวันตั้งหัวแห้ว...เบาะดีกินเข้าต่อนกันเตื่อเก่า?” (พระอาทิตย์ตรงหัวแล้ว...ยังไม่ถึงเวลากินข้าวกลางวันกันอีกหรือ?)

๖. หมวด ก. กิริยาอาการไม่ดีไม่เหมาะสม

ตัดจรีต = สลิด / สลิดดัก / สลิดต่าย (ใช้ได้ทั้งกับผู้หญิงและผู้ชาย)

“พ่อปู่เฒ่ามันด้อ...เต็นสูนหละอ่อนอยู่หน้ากัณฑ์ธรรมบูนหน้า...สลิดต่ายหยะ” (ดูตาแก่คนนั้นซิ...เต็นรวมอยู่กับกลุ่มเด็กหน้ากัณฑ์ธรรมนั้นซิ...ไม่สมควรสักนิดเลย)

โกรธ = เกียด / น้ำโห (บางแห่งใช้ว่า โขด)

“หันปุดอนโดนเมียมันดำจ่นปอฝงเบาะตัน...มันเกียดจ่นตัวสั้นเหยียด...ฮยะหยังเบาะได้...เลยนุบหม้อน้ำเย็นไปสองโหน่ย” (เห็นนายคอนโดนเมียมันดำจ่นฝงไม่ทัน...มันโกรธจ่นตัวสั้นไปหมด...ทำอะไรเมียมไม่ได้...เลยหันไปทูปหม้อน้ำเย็นไปสองลูก)

“มึงอย่าไปมาอู้หื้อกูมีน้ำโหนามึง...เดวเตอะป้อมันหยัด...เอาสักกำดิกะ” (มึงอย่ามาพูดให้กูโมโหนะมึง...เดี๋ยวเถอะ...ล่อชะตีมึง)

เขย่า = สว่าย , ซุกซู้

“โอ...พ่อหมะตันตันหนี่ด้อ...สู๊กเต็มตันเลย...ไ้อ่ต้อขึ้นสว่ายเลยไป” (โอ...ดูพุทรวัดนี้ซี...สู๊กเต็มตันเลย...น้องต้อขึ้นเขย่าเลยไป)

“กำซ้องซุกซู้เข้า...ล้างซี้ไปมันออก...ล้างแล้วเกะเอาไปแจ้วแหม่มสักสองคืน...ถึงจะเอาหอยมาแกงได้...เบาะอันแกงหอยเบาะล่ำมะ...ขบปะแต่ซี้ขายเหยาะ” (จับซ้องเขย่าเข้า...ล้างซี้โคลนมันออก...ล้างแล้วก็เอาไปแช่ไว้อีกสักสองคืน...ถึงจะนำหอยมาแกงได้...ไม่มันแกงหอยก็ไม่อร่อยละ...เวลาเคี้ยวก็จะเจอแต่เม็ดทรายหละนะ)

ของมีไม่มากหรือข้าวที่ออกรวงไม่พร้อมกัน = ซะลุนซุนซาน / ซุนๆ ซานๆ

“หน้าหนาวมาพ้อมกับเข้าตีออกวงซะลุนซุนซานเลยเหนาะ...นำมหมอกนำมหมยกะลงจ่นปอเปี๊ยะเหมือนกันเหนาะ” (ฤดูหนาวมาพ้อมกับข้าวที่ออกรวงไม่พร้อมกัน...นำมหมอกนำค่างก็ลงจ่นรู้สิ๊กเปี๊ยกเหมือนกันนะ)

คำเดียวหลายความหมาย = เค็น

เตรียมงานฆ่าหมูไว้รอนงานแต่ เจ้าบ่าวไม่ยอมมา = เค็นขันหมาก
 คอยแก้แค้นแล้วไม่ได้ไปดั่งตั้งใจไว้ = เค็นไปเที่ยว, เค็นไปทำงาน
 อายุมากแล้วไม่มีคู่ครองหรือหาคู่ครองไม่ได้ = เค็นเผ่า, บ่าวเค็น, สาวเค็น
 ต่ำ / คำต่ำ = ฝีกิน / ปันต่าย (ตายเร็วๆ) / บ้าหัวอก (ไอ้พวกลิง) /
 จ้าตังว้าว (ชาติโง่) / ปันล่มปันต่าย (ขอให้ล่มจมขอให้ตายไวๆ) (ตามลำดับของอารมณ์โกรธจากต่ำไปสูง)

“ไอ้ผีกิน...มึงมาเตะกูยยะหยัง” (ไอ้ผีกิน...มึงมาเตะกูทำไม)

“ไอ้ป็นตายหะ...กูฮ้องทำเป็นเบาะไต้จินหะ” ไม่เชิงดำคล้ายคำว่า (อะไรวะ...กูเรียกแค่นี้ทำเป็นไม่ได้ยิน)

ท้องโดยไม่มีพ่อหรือหาพ่อของลูกไม่ได้ = มานตาง (ปกติจะเรียกคนท้องว่า “แม่มาน”)

“ลูกสาวบ้านนั้นหนา...หายไปหลายวันแล้ว...ปอหู้ข่าวแฮมเตือเขาว่า มานตาง...บอจักไผเป็นป้อมันกะปอหู้” (ลูกสาวบ้านนั้นนะ...หายไปหลายวัน...พอรู้ข่าวอีกทีท้องโดยหาพ่อของลูกไม่ได้...ไม่รู้ใครเป็นพ่อของลูกก็ไม่รู้ได้)

นั่งยอง ๆ = นั่งเจาะเขาะ / นั่งหย่องเหยะ

“ตะก่อนหันป้อใหญ่ นั่งเจาะเขาะฝนพักเจ้า...บะเด่วบอไค้หันไผนั่งหย่องเหยะฝนพักจะเป็นแกมแล้วเหนาะ” (เมื่อก่อนนี้เห็นตานั่งยอง ๆ ลับมีดทุกเช้า... มาบัดนี้ไม่ค้อยได้เห็นใครนั่งยอง ๆ ลับมีดแบบท่านอีกแล้วนะ)

นั่งเอาขาข้างหนึ่งพาดบนเข่า / นั่งไขว่ห้าง = นั่งขาก่ายหง่อน / นั่งสับหง่อน

“แฮม...มาบ้านงานศพ...แตนตีจะจ่วยกันยะงาน...ตันหลับมานั่งสูบปูลี... ขาก่ายหง่อนอยู่หี้นะ” (แฮม...มาบ้านงานศพ...แทนที่จะช่วยกันทำงาน... ตันหลับมานั่งสูบปูลี...นั่งขาไขว่ห้างอยู่ตรงนี้ได้)

๖. หมวด ข. คำกริยา และคำอันเนื่องด้วยกริยาอาการ พร้อมด้วยประโยค คำพูดสั้น ๆ เป็นตัวอย่าง เพื่อให้เห็นบริบทของการใช้คำ ตามที่เห็นว่าสำคัญ ดังต่อไปนี้

บ่ม, ฟัก, อบอุ่น, ให้ความอบอุ่น ให้ความร้อน = อึก (ใช้ได้หลายอย่าง เช่น

อึกผ้า คือ นอนอยู่ใต้ผ้าห่มทำให้เกิดความอบอุ่นไม่อยากลุกจากไปไหน

อึกโก้ย คือ กล้วยที่นำไปบ่มเพื่อรอวันสุก

อึกปล้า คือ การใช้ใบตองห่อปลาแล้วนำไปย่างไฟอ่อน ๆ ให้สุก ก็เรียกได้

พูดไม่ยอมฟัง / ดื้อรั้น = หล้ม

“หละอ่อนหมุ่นี...มันหยังมาหล้มเอาแต่เอาว่า...อู้จะโตบอกจะโตมันกะเบาะฟังเหาะ” (เด็กพวกนี้...ทำไมมันดื้อรั้นกันเสียจริง...พูดอะไรบอกอะไรมันก็ไม่ยอมฟัง)

ไม่ค่อยเต็มเต็ง / ไม่ค่อยรู้จักอะไร / ไม่ประสีประสา = สິงตึง / สามสลัง

“บ้ำสິงตึงเอ๊ย...ใจไปเอาของสามรอบแล้ว...ยังได้มาเบาะคบบเลยเหาะมึง” (ไอ้คนไม่เต็มเต็งเอ๊ย...ใช้ไปเอาของสามรอบแล้ว...ยังได้มาไม่ครบเลยนะ)

ไม่มีความประณีต / ไม่มีความละเอียด = หมะหลุสุสะ

“แก่งแคอะหยังเหลาะเนี้ย...ชอยผักหมะหลุสุสะ...เป็งป็นผักต้มหื้อหมุแหมะใจเหาะ” (แก่งแคผักอะไรหรือนี...ดูการชอยผักไม่มีความประณีต...ดูเหมือนกับผักต้มให้หมุจ้งเลย)

ยังติดอยู่นิดหนึ่ง, เกือบหลุด = ชัม

“หันสันเกิบกระเทยตีเข้าประกวด...ชัมปองอยู่บนเวทีหัน...ดิงจะโดกะบ่อออก” (เห็นสันรองเท้าของกระเทยที่เข้าประกวด...ติดชองอยู่นิดหนึ่งบนเวที...พยายามดึงอย่างไรก็ไม่ออก)

โยน = ใจัน

“บะเด่วเขามีวิธีการชยะนาแบบใหม่...เขาอ้อกันว่า...นาใจัน...ใจักล้ำเส้นน้อยๆ ใจันลงไปในนากันเอาเหลาะ” (เดี่ยวนีเขามีวิธีการทำนาแบบใหม่...เขาเรียกกันว่า...นาโยน...ใช้กล้าเส้นเล็ก ๆ โยนลงไปในนากันเอาเอง)

สกັดกัน = เกิดสะหลัก

“ตะวา...หันหมุ่พานล่าหมุ่ป่าอู้กันว่า...ไปกันเตื่อหนีคนน้อย...เบาะปอเกิดสะหลักหมุ่ป่า...ชยะหื้อหมุ่ปุ่นไปเหยจันได้” (เมื่อวาน...เห็นพวกพรานล่าหมุ่ป่าคุยกันว่า...ไปป่าครั้งนั้นคนมีน้อย...ไม่พอสกັดกันหมุ่ป่า...ทำให้หมุ่หลุตรอดไปเสียจันได้)

ส่งจับบเขียด หรือส่งหาปลาเวลากลางคืน = ก้าน / เตี้ยน

“ตอนตีเฮาเป็นหมุ่มน้อย...แม่คินมาจะออกไปหาก้านป่าเป็นประจำ” (ตอนที่ผมเป็นหมุ่มน้อย...กลางคืนจะออกไปหาส่งจับปลาเป็นประจำ)

๗. คำวิเศษณ์ และคำอื่นๆ ที่อยากให้ลองฝึกพูดเพิ่มเติม ดังต่อไปนี้

เกรงว่าจะไม่ปลอดภัย / รู้สึกว่าเคี้ยวอาหารได้ไม่เต็มปาก = ขาม

“ตะวานี...แย้ย้อยซื้อปลาหมึกสดมาผัดกะเพรา...กินไปกะรู้สึกขามขาม อยู่หนา...ก็รู้ว่าเขาจะแฉะสารฟอมารินเอาไว้โดย” (เมื่อวานนี้...พี่อ้อยซื้อปลาหมึก มาผัดกะเพรา...กินไปก็รู้สึกเกรงว่าจะไม่ปลอดภัยอยู่นะ...กลัวว่าเขาจะแฉะสาร ฟอมารินเอาไว้ด้วย)

เกือบจะ, เกือบไป = สะแล่ / สะเหล่

“ลิมผ้าตุ้มไว้ดีแก้อ้อข้างกองไฟที่นั่งผิงกันหั้น...เบาะมีไฟหั้น...สะเหล่ ไฟไหม้หนะ” (ลิมผ้าคลุมไว้ที่แก้อ้อข้างกองไฟตรงที่นั่งผิงกันอยู่นั้น...ไม่มีใครเห็น... ไฟเกือบจะไหม้แล้ว)

เชื่อว่าเป็นการกระทำที่ไม่ดี, เป็นสิ่งชั่วร้าย / มีอาถรรพ์ = ชิด / ถูกหมาด

“คนเฒ่าคนแก่เป็นว่าวัดเฮานี้มันถูกหมาด...คนรุ่นไหน ๆ จะมาพัฒนา... เบาะว่าจะเป็นที่เจ้าหรือเจ้าบ้านเกาะแล้วแต่...จะมีแต่ความขัดแย้งแบ่งฝ่ายกันอยู่ ตลอดละ...หาความเจริญอยาก” (ผู้สูงอายุท่านว่าวัดของเรานี้เชื่อว่ามีอาถรรพ์... คนรุ่นไหนจะมาพัฒนา...ไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์หรือชาวบ้านก็ตามแต่...จะพบแต่ ความขัดแย้งแบ่งพรรคแบ่งพวกกันอยู่ตลอด...หาความเจริญรุ่งเรืองได้ยาก)

“ได้ฮยินกำเขาว่าปีนี้มันชิดบ้านชิดเมือง...ฟ้าฝนบ่ตักต้องตามฤดูกาล... นี่เป็นเพราะเขาบ้มเก้าโพธิ์กันอ้ออะ...แต่ก่อ?” (ได้ฮยินเขาเล่าสืบกันว่าปีนี้บ้านเมือง ถูกกระทำจากสิ่งชั่วร้าย...เหตุที่ฟ้าฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล...เป็นเพราะว่าเขาตัด ต้นโพธิ์จริงหรือ...ใช่หรือไหม?)

ผลไม้วายหรือหมดลูกแล้ว = โหล้ง (ใช้กับคนก็ได้)

“หมะตันตันนี้...หวานขนาดเลย...เสียดายโหล้งเหยยแล้ว...บ่อเหลี่ย ลักไหน่เลย” (พุทราตันนี้...หวานจังเลย...เสียดายวายเสียดแล้ว...ไม่เหลือ ลักลูกเลย)

อาการดีใจหรือชอบใจอะไรสักอย่างโดยเปล่งเสียงออกมาดัง ๆ = เหิด
“พ่อฮยานงค์ด้...เหิดดังแต่ตั้งว่าหะ...เป็นดีใจอะหยังจ๊ะ” (คุณนางนงค์ชี่...
หัวเราะเสียงดังมาก ๆ เลย...เธอคือกดีใจอะไรนักหนานะ)

อาการตื่นเต้นกระสับกระส่าย อยกไปทีใดทีหนึ่งแทบจะทนไม่ได้ =
แฮ่น

“สาวน้อยบะเด๋ว...เป็นตึงปากกันแฮ่นหนะ...ปากันไปหาป้อจายถึงบ้าน
เขาเลยหะ” (สาววัยรุ่นเดี๋ยวนี...พวกเรอมักจะตื่นเต้นกระสับกระส่าย...ปากันไป
หาผู้ชายจนถึงบ้านเขาเลยนะ)

๘. หมวดเกี่ยวกับ ลักษณะสิ่งของ

ลักษณะ คด = กัด

“ไม้กัดเขาเอาไว้แบ่งขอ...เหล็กงอเขาเอาไว้แบ่งเกี่ยว...คนคดอย่างเดียว
ฮยะหยังเบาะได้” (ไม้คดเขาเอาไว้ทำตะขอ...เหล็กงอเขาเอาไว้ทำเคียว...คนคด
อย่างเดียวทำอะไรไม่ได้)

ลักษณะ ทุ, ไม่ม = บี้ (ใช้กับพวกมิด พรำ ขวาน หรือของมีคม) / ปู่
(ใช้กับของปลายแหลมที่หมดความแหลมคม) / มุ่ม (ใช้กับการลบมุมสิ่งของ
ที่แหลมคมให้หายคม)

“ไผเอามูย้อป้อไปฟันเหล็กฟันหินตางโตมาเนีย...มันบี้เหยียมัดเหลาะ”
(ใครเอาขวานของพ่อไปฟันเหล็กฟันหินทางไหนมา...คมมันทุไปหมดแล้ว)

๙. หมวดเกี่ยวกับสี

ลักษณะขาวของผิวหน้าสัตว์ = ด่อน

“ต่อไปในปายหน้า...เฮาคงจะบ่อได้หันควายด่อนกันแหลมละก้า” (ต่อไป
ในภายภาคหน้า...เราคงจะไม่ได้เห็นควายเผือกกันอีกละมั้ง)

ลักษณะชาวโพลนหรือชาวเป็นกลุ่ม ๆ = ชาวสะบะบุน (ดอกไม้ผลไม้)

“ไปเก็บพริกขี้หนูหลังบ้านหื้ออี่แม่สักกำไป...หันชาวสะบะบุนจี้ซ้องอยู่เต็มหัน” (ไปเก็บพริกขี้หนูหลังบ้านให้แม่หน่อยสิ...เห็นออกเม็ดชาวโพลนกันซี้เต็มไปหมด)

ลักษณะคูเก่าหรือซิด ไม่มีสีสัน = หมองซ็อนต็อน (สิ่งของ)

“บ้านไม้โบราณหลังน้อยข้างวัดหัน...ของไผเหลาะ...เบาะหันมีไผอยู่...หมองซ็อนต็อน นำกั้วเอาแต่เอาว่าหนะ” (บ้านไม้โบราณหลังน้อยข้างวัดตรงนั้น...เป็นของไครนะ..ไม่เห็นมีไครอยู่...ดูหมองเก่าซิดน่ากลัวเอามาก ๆ เลย)

ลักษณะดำผิวสวยคมขำ = ดำมอย

“โอ...อี่น้องหนูนา...เป็นเป็นคนดำมอย...ผ่อแห้วเกาะงามเหม้าะ...มีเสน่ห์แต่ว่าหนะ” (โอ...น้องหนูนา...เป็นคนผิวสวยคมขำ...ดูแล้วก็สวยสมวัย...มีเสน่ห์จริง ๆ เลย)

ลักษณะเหลืองอร่าม = เหลืองฮ่าม / เหลียงเอี้ยะเตี้ยะ

“พระวิหารวัดหัน...ตาสีเหลืองฮ่ามไว้หนะ...แต่มันกะเป็งตีเป็งของวัดหนะ” (พระวิหารวัดหัน...ตาสีเหลืองอร่าม...แต่มันก็เหมาะสมที่เป็นของวัดนะ)
 “เข้ามาในวัดหันผ้าเหลืองตากเต็มฮาว...เหลียงเอี้ยะเตี้ยะ...เป็งเป็งวัดแต่ว่าดู” (เข้ามาในวัดเห็นผ้าเหลืองตากเต็มราว...เหลืองอร่าม...เหมาะสมกับความเป็นวัดจริง ๆ เลย)

๑๐. หมวดเกี่ยวกับแสง - สี

สว่างกลาง ๆ เลือน ๆ = แจ้งสุ่มหุสุ่มหุยมุย / แจ้งสะหุสะหุยมุย

“ตะเจ้าตีห้าเก็ง...แจ้งสุ่มหุสุ่มหุยมุยเนี้ย...น้องเมียปาลูกปาเมียมาฮ้องหน้าบ้าน...บอกว่าจะไปฮ้านยางหละเน้อ” (เมื่อเข้าตอนตีห้าครึ่ง...สว่างกลาง ๆ เลือน ๆ นี้หละ...น้องเมียปาลูกปาเมียมาเรียกที่หน้าบ้าน...บอกว่าจะกลับไปร้านยางแล้วนะ)

สว่างจ้า = แจ้งฮ่าม / แจ้งห่าม

“พ่อกำงโต้งคีนหนี่ตู้...มีกำคนกำนบกกำนเขียดกันไฟแจ้งฮ่ามไปหมัด”
(ดูทุ่งนาคีนหนี่ตู้...มีแต่คนส่องหากบส่องหาเขียดกันแสงไฟสว่างจ้าไปหมด)

สว่างปลอดโปร่งโล่งใจไม่มีอุปสรรค = แจ้งดีชวายงาม

“เจ้านี้...แจ้งดีชวายงาม...หมู่เฮามาปากันไปแห่ชบวนตักบาตรเทโวกันน้อ”
(เข้านี้...สว่างปลอดโปร่งโล่งใจ...พวกเรามาพากันร่วมชบวนแห่ตักบาตรเทโวกันเถอะ)

กำเมืองเป็นภาษาที่น่ารัก น่าเอาใจใส่ ช่วยกันรักษา สืบทอดเอาไว้สมควรให้สูญหายไป คงความเป็นเอกลักษณ์ของคนเมืองและวัฒนธรรมของชาวเหนือ ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน เยาวชน คนรุ่นใหม่ไม่ควรทอดทิ้ง ลืมนรากของตนเอง และภาษาของบรรพบุรุษ ที่ได้สร้างเอาไว้ให้ หากไม่ช่วยกันใช้ ช่วยกันเขียน หรือช่วยกันสืบทอดไว้ สักวันภาษากำเมืองคงจะเหลือแต่บันทึกทางประวัติศาสตร์เท่านั้นเอง

แหล่งที่มา/อ้างอิง

คำศัพท์หลักที่นำมาเป็นแนวในการเขียน <http://www.olddreamz.com/dialect/khumtai.html>

คำศัพท์หลักที่นำมาเป็นแนวในการเขียน <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=29297>

ที่มาของกำมะเภา <http://www.khonmuang.com/pages/gummagao10.htm>

ที่มาของคำสำนวนเพราะ ๆ <http://www.facebook.com/hakonmuang.hugsa>

ผู้ช่วยตรวจทานและให้ความหมายของคำเมือง ประกอบด้วย

นายทรง ชมหวาน อายุ ๗๙ ปี บ้านเลขที่ ๑๖๔ หมู่ที่ ๗ ต.บ่อทอง อ.ทองแสนขัน จ.อุตรดิตถ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านหมอเป่าพื้นบ้าน/ผู้ทำหน้าที่ บวงสรวงพ่อปู่ปากพาน

นายสุวรรณ ขวัญอ่อน อายุ ๗๒ ปี บ้านเลขที่ ๑๖๖ หมู่ที่ ๗ ต.บ่อทอง อ.ทองแสนขัน จ.อุตรดิตถ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนา/ภาษาท้องถิ่น

นายสมจิตร เศวตรสุจริตกุล อายุ ๕๙ ปี บ้านเลขที่ ๓๓/๒ หมู่ที่ ๗ ต.บ่อทอง อ.ทองแสนขัน จ.อุตรดิตถ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาล้านนา/ติกลองปู่จา/พิธีกรรมบุญทางพุทธศาสนา

นางทองสุข เรียงประพัฒน์ อายุ ๖๕ ปี บ้านเลขที่ ๙๗/๑ หมู่ที่ ๗ ต.บ่อทอง อ.ทองแสนขัน จ.อุตรดิตถ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการสาน เพลนอน/ทำหมอนปักทอง/ทำกำไลปัทม์และดอกไม้ประดิษฐ์

นายหลิน จำเดิม อายุ ๖๗ ปี บ้านเลขที่ ๑๕๗ หมู่ที่ ๗ ต.บ่อทอง อ.ทองแสนขัน จ.อุตรดิตถ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตร/ดนตรีพื้นเมือง (ร้องขอ)